

Veřejné pranýřování dlužníků

Ivo Telec

V tomto příspěvku, který se dostává čtenáři do rukou, si řekněme několik málo slov na aktuální téma veřejného pranýřování dlužníků. Rozumím tím dlužníky, kteří mají svůj peněžitý závazek (dluh) po lhůtě splatnosti a tento dluh dosud nezanikl. V praxi se můžeme setkávat s tím, že věřitelé, například pronajímatelé bytů, včetně obcí, zveřejňují údaje o svých dlužnících a o výši jejich dluhů. Setkat se s tím můžeme i v komunální oblasti služeb odpadového hospodářství aj. Podobně se taková sebeochranná jednání věřitelů objevují i v obchodních případech. Dokonce se těmto záležitostem profesionálně věnují některé obchodní společnosti, které z nich samy profitují.

Účelem zveřejňování shora uvedených údajů je *přimět* dlužníka k zaplacení jeho splatného peněžitého závazku (dluhu), který trvá po lhůtě splatnosti, a to za pomoci *tlaku veřejného mínění*. Ve své podstatě se jedná o veřejné pranýřování dlužníka, které bylo středověkým trestem, podle tehdy platného práva, a které je již dávno jako trest opuštěno.

Žádný podobný druh trestu není zákonem stanoven a pro uvedené případy, které souvisí s nájemným a s úhradami za služby v odpadovém hospodářství, není zákonem stanovena možnost podobného jednání věřitele, a to bez ohledu na to, kdo věřitelem je.

Jedná se, a to i v načrtnutých případech, o *soukromoprávní vztah* mezi dlužníkem a věřitelem, který je upraven občanským zákoníkem, resp. obchodním zákoníkem, a to v mezích českého ústavního řádu.

Zvláštní případy, které jsou stanoveny některými zvláštními veřejnoprávními úpravami a které na základě zákona umožňují zveřejňovat – ovšem za přísných zákonných podmínek – některé údaje o dlužnících s dluhem po lhůtě splatnosti, známé například z veřejnoprávní úpravy veřejného zdravotního pojištění, **nelze aplikovat** na daný soukromoprávní případ. A to ani pomocí analogie, neboť předpisy veřejnoprávní, vycházející z jiného způsobu (metody) a účelu regulace, **nelze přenášet** do sféry práva soukromého, k čemuž by při analogickém jednání došlo.

Z hlediska práva soukromého se jedná o jednostranný zásah věřitele, popř. osoby jím k tomu pověřené, do *všeobecných osobnostních práv dlužníka*, který lze provést jedině na základě zákona a způsobem

v něm stanoveným. Takový zákon pro danou oblast nebyl přijat. Diskusní otázkou je, zda by měl či neměl být do budoucna přijat, na základě jakých podmínek a v jakém rozsahu. Úvahy se však kloní k závěru, že spíše by neměl být přijat, protože věc lze řešit jinak.

Třeba říci, že všeobecná osobnostní práva má každý mocí zákona. Má je tedy i nehodný dlužník.

Všechny zákonné zásahy do těchto práv, které mají absolutní právní povahu, pokud jsou vůbec zákonem připuštěny, je třeba vykládat zužujícím způsobem (restriktivně). Tudíž není ani možný výklad pomocí právního argumentu *per analogiam*, neboť podobnost jde vždy nad rámec zvláštní původní zákonné úpravy a nikdy nemá zužující právní povahu, nýbrž naopak má tuto povahu rozšiřující o další případy.

V daném případě dochází ke *střetu dvou ústavně zaručených práv*. Na straně věřitele se jedná o právo vlastnit majetek, a to hmotný i nehmotný, tudíž i o právo vlastnit pohledávku jako majetkové právo na plnění. Viz čl. 3 *ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky*, ve spojení s čl. 11 *Listiny základních práv a svobod*, vyhlášené pod č. 2/1993 Sb.

V uvedeném případě **nejde** ze strany věřitele, resp. veřejnosti, o výkon svobody projevu, resp. o výkon subjektivního veřejného práva na informace podle čl. 17 Listiny, neboť tato svoboda a právo patří svou ústavní povahou mezi *práva politická*, nikoli mezi ústavní ochranu majetku apod.

Na tom nic nemění ani to, je-li příslušná soukromoprávní pohledávka majetkem obce jako veřejnoprávní korporace či je-li majetkem státu.

Na straně dlužníka se jedná o subjektivní veřejné právo podle čl. 10 Listiny, kterému je podřízena i soukromoprávní úprava v § 11 a násl. občanského zákoníku a v *zákonu č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech*.

Neoprávněný zásah do všeobecného osobnostního práva přináší ze zákona vznikající **objektivní soukromoprávní odpovědnost** toho, kdo takto zasáhl; tedy i odpovědnost obce jako věřitele, pokud by tak učinila, s právem postiženého zejména na zákaz (zdržení se) zásahu, na odstranění následků (obnovení předchozího stavu), na přiměřené zadostiučinění morální, resp. peněžité, a dále na náhradu škody, včetně náhrady ušlého zisku, popř. i na

vydání předmětu bezdůvodného obohacení. Tím není dotčena ani event. odpovědnost trestní, resp. správně trestní (přestupková).

Ze žádného uvedeného ustanovení nevyplývá právo věřitele na zveřejňování údajů o svém dlužníkovi a o jeho dluhu po lhůtě splatnosti apod. Nejedná se ani o zákonnou úřední licenci podle občanského zákoníku, neboť takový zákon pro daný případ nebyl přijat a neexistuje ani žádný obecný zákon, a to ani občanský zákoník, který by bylo možno takto použít.

Věc by bylo možno snad řešit *smlouvou* mezi věřitelem a dlužníkem, např. smlouvou o dílo, jde-li o odpadové hospodářství, podobně např. nájemní smlouvou apod. Aby však taková smlouva byla platná, musí splnit řadu obecných náležitostí; např. nesmí být v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.). Další právní význam má i event. uzavření smlouvy v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, apod.

Smlouva by nemusela být platná tehdy, pokud by – s přihlédnutím ke všem okolnostem – byla jednostranně výhodná ve prospěch hospodářsky silnější strany, která by zneužila svého postavení například tím, že by umožnila zveřejnit údaje o dlužníkovi (o druhé straně), avšak pouze jednostranně; tedy nikoli pro případ, že k porušení práva dojde ze strany kteréhokoli smluvníka.

I kdyby však byla smlouva rovná pro obě strany a každá z nich by mohla zveřejnit patřičné údaje o druhé, pokud by druhá strana porušila právo, ani to by ještě paušálně nemuselo znamenat platnost smlouvy, kterou je zapotřebí vždy posoudit nejen rozumem, ale i *právním citem* (citem pro dobro a spravedlnost) podle konkrétních okolností každého případu.

Například může nastat případ, kdy by porušení právní povinnosti jednou stranou bylo věcně možné, avšak porušení druhou stranou by bylo prakticky nemožné a přitom by na ně bylo poukazováno z hlediska projevu rovnosti stran, apod.

Jak již opakovaně judikoval Ústavní soud, je věcí státu, konkrétně Ministerstva spravedlnosti, resp. vlády a Parlamentu, aby své soudnictví organizoval tak, aby se strany mohly domoci svého práva bez zbytečných průtahů, resp. v přiměřené lhůtě. Jistotu *soukromoprávní pomocí* může být i sjednávání rozhodčích doložek, resp. rozhodčích smluv, které mohou urychlit řízení, nebo uzavírání smlouvy kva-

lifikovanou písemnou formu notářského zápisu, obsahujícího doložku vykonatelnosti. Takový notářský zápis se stává exekučním titulem a spor je zkrácen o celé nalézací řízení, což znamená ušetření času, peněz i energie.

Nastalý neblahý stav nelze svépomocně řešit tak, že v důsledku ochrany svého majetku (své pohledávky) neoprávněně zasáhnu do práva druhého. Kromě toho není dána ani stoprocentní jistota, že nezasáhnu do práva nevinného; například v důsledku účetní chyby apod. na straně věřitele apod. Tím by věřitel jen rozšířil újmu jemu již nastalou o novou újmu na straně dlužníka, aniž by tím samočinně a vždy účinně přispěl k ochraně své pohledávky, resp. k zaplacení dluhu.

Samotné veřejné pranýřování ještě neznamena, že dluh bude skutečně zaplacen. I to je zapotřebí si předem uvědomit. Kromě toho každé paušální (všeobecné) zveřejnění přehlíží individuální důvody, proč dluh nebyl splacen, přičemž přehlíží i důvody, které by mohly být event. ospravedlnitelné; např. pro vážnou nemoc dlužníka, pro nepředvídatelnou a neodvratitelnou finanční tíseň v důsledku mimořádných událostí nebo pro jiný podobný případ hodný zvláštního zřetele (ohledu).

Je třeba vždy dbát, aby výkon věřitelových i dlužnickových práv a povinností byl v souladu s dobrými mravy (mravný) a v souladu s oprávněnými zájmy jiného (§ 3 odst. 1 obč. zák.), což platí pro každou stranu soukromoprávního vztahu rovnocenně.

Je věcí věřitele, popř. zájmového sdružení věřitelů, aby bedlivě zvážil možné zájmové kroky k event. legálnímu rozšíření okruhu dosavadních zákonných případů dovolených zásahů do všeobecných osobnostních práv, jestliže negativní mravní atmosféra, společně s obecnou přetížeností soudů, vážně ohrožuje jeho majetkové zájmy a u obce též zájmy obecní. Bude-li nehodný dlužník vědět, že jeho nečestné jednání může být jistým způsobem zveřejněno, je možné, že si dá na své jednání více pozor.

Každopádně platí, že dnešní různé obdoby veřejných pranýřů nemají v právním státu místo.

Navíc právní norma sama o sobě může jen těžko plně vyřešit to, co zanedbala morálka. Proto je zapotřebí hledat a do praxe uvádět *i jiná než úzce zákonná řešení*. Ta však bývají dlouhodobější povahy a jsou nerozlučně spjata s *výchovou, mravní obrodou společnosti a s odpovědností*.